

KURIER ARCHIWALNY

Archiwum Główne Akt Dawnych, Pałac Raczyńskich, Warszawa, ulica Długa 7

Nr 3

Warszawa

22 lipca 2023

Zanim zburzono Warszawę

Archiwum Główne Akt Dawnych jest najstarszym publicznym archiwum w Polsce. Jego obecny zasób mierzy obecnie ponad 6 500 m.b. akt. W czasie drugiej wojny światowej archiwum poniosło ogromne straty, zniszczeniu uległo około 90% zasobu wszystkich archiwów Warszawskich; zaś samo miasto po powstaniu w sierpniu 1944 r. na rozkaz Hitlera zostało zburzone.

Wśród dokumentów związanych z Warszawą można wymienić Księgi Miejskie Starej

i Nowej Warszawy, akta władz, urzędów i instytucji, plany miasta. Wybrane dokumenty przedstawiamy na wystawie „Zanim zburzono Warszawę” w AGAD, towarzyszącej obchodom 70. rocznicy odbudowy Starego Miasta, które są organizowane przez Muzeum Warszawy i około trzydziestu instytucji związanych ze Starówką. Oprócz wystawy w bramie Pałacu Raczyńskich – dużej reprodukcji planu mia-

sta P.R. Tirregaille’a z 1762 roku oraz wizerunków warszawskich Syrenek na siatkach w oknach budynku.

Before Warsaw was destroyed

The Central Archives of Historical Records is the oldest public archive in Poland. Its current resources measure now over 6,500 running meters of records. During the Second World War, the archive suffered huge losses, about 90% of all Warsaw archives were destroyed; and the city itself, after the uprising in August 1944, was demolished on Hitler's order.

The documents related to Warsaw include the municipal Books of Old and New Warsaw, files of authorities, offices and institutions, and city plans. Selected documents

are presented at the exhibition “Before Warsaw was destroyed” in AGAD, accompanying the celebration of the 70th anniversary of the reconstruction of the Old Town which are organized by the Museum of Warsaw and about 30 institutions related to the Old Town. Apart from it, as usual, we invite you to see the permanent exhibition at the gate of the Raczyński Palace – a large reproduction of the P.R. Tirregaille from 1762 and images of the Warsaw Mermaids on the nets in the windows of the building.

1652, Warszawa/Warsaw
Herb Starej Warszawy znajdujący się na okładce miejskiej księgi rachunkowej „Regestrum proventuum et expensorum civitatis antiq[ue] Varsaviae”

The coat of arms of Old Warsaw on the cover of the municipal accounting book “Regestrum proventuum et expensorum civitatis antiq[ue] Varsaviae”

AGAD, Warszawa Ekonomiczne, sygn. 253

Skąd się wzięła warszawska Syrenka?

Herb Warszawy – Syrenka jest jednym z najbardziej rozpoznawalnych znaków stolicy. Nie wszyscy jednak wiedzą, że początkowo był to herb tylko starej Warszawy. (Herbem miasta Nowej Warszawy było od momentu jego powstania w pocz. XV wieku wyobrażenie panny z jednorożcem.) Początki Syreny jako herbu, podobnie jak początki Warszawy i jej nazwa były od dawna tematem domysłów i legend (np. o syrenie wyłowionej przez rybaków, o Pannie Wodnej). Próby naukowego wyjaśnienia pochodzenia herbu rozpoczęto w XIX wieku, analizując zachowane dokumenty i pieczęcie. Powstało wówczas wiele, niekiedy fantastycznych, hipotez. Niektórzy widzieli w syrenie przekształcony herb Rawicz (panna na niedź-

wiedziu), inni wywodzili Syrenę od wyobrażenia św. Jerzego walczącego ze smokiem. Jeszcze inni uważali, że Syrena powstała z wizerunku gryfa. Byli także autorzy przekonani, że syrena została wybrana na herb Starej Warszawy na znak położenia miasta nad wielką, spławną rzeką, jaką była Wisła.

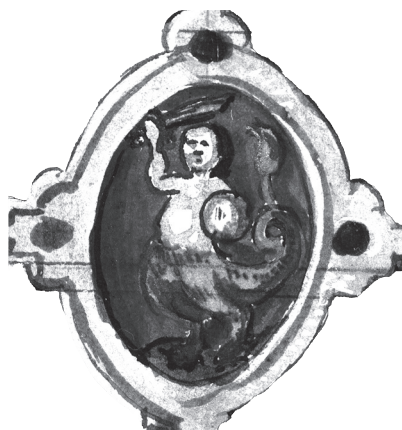
Obecnie w nauce przyjmuje się, że herb Starej Warszawy przedstawiający syrenkę kształtował się zapewne już w I poł. XIV w., jako uskrzy-

1599.02.05. Warszawa/Warsaw

Pieczęć z syreną przy dokumencie. Burmistrz i rajcy Starej Warszawy fundują ołtarz pod wezwaniem Świętej Trójcy w kolegiacie Świętego Jana w Warszawie. Seal with a mermaid by the record. The mayor and councilors of Old Warsaw fund an altar dedicated to the Holy Trinity in the collegiate church of Saint John in Warsaw.

AGAD, Zbiór dokumentów pergaminowych, sygn.1634

Malowidła z syrenkami na marginesach siedemnastowiecznych miejskich ksiąg rachunkowych
Mermaids, paintings from the beginning of the 17th century from the margins of municipal accounting books

dzącą w pokryty piórami lub łuską kadłub ptasi ze skrzydłami i węzowym ogonem; w prawej ręce trzyma miecz, w lewej okrągłą tarczę.

Wizerunki Syrenki wraz z upływem lat ulegały przemianom. W drugiej połowie XVII wieku, a zwłaszcza w wieku XVIII, straciła ona niektóre cechy (skrzydła nietoperza, łapy zakończone błonami, smoczy ogon) i stała się bardziej podobna do znanego nam dziś herbu.

Warszawa aż do końca XVIII wieku nie stanowiła jednolitej terytorialno-administracyjnej całości. Składały się na nią różne organizmy powstałe w różnym czasie: dwa miasta królewskie Stara Warszawa i leżąca w jej cieniu Nowa Warszawa, przedmieścia oraz kilkanaście prywatnych, szlacheckich i duchownych, jurydyk.

Jako miasta królewskie Stara i Nowa Warszawa podlegały w różnych sprawach nadzorowi starosty warszawskiego – urzędnika królewskiego.

Siedzibą władz i sądu miasta Starej Warszawy był muryrowany ratusz na Rynku.

1784. i. 19. April.

*Lech Ruznierz miasta Starej Warszawy
pochodził ze włościan młody
niepowinno na jurysdykcji Młw. prawa
aby nie było dozwolone mianowanie
Jakośmy ułamy Franciszkańskiej i alu
dekretem Apepostolskim do jurysdykcji
Młw. przyłączonej.*

*Prosoluya. Komuniuści uż ten memo
ryał Ekonomij Młw. z zapaniem expli
kacy; przed którą, tak Ekonomia z mu
rowaniem jako wprowadzenie dworów
Zydlonkich rozpocząć nie może.*

dlony stwór smocz-ptasi; z czasem przekształcił się w półczłowieka-półdziwozwierza, broniącego miasta i drapieżnym wyglądem odstraszaającego najeźdźców. Najwcześniejsza znana zachowana pieczęć z herbem Starej Warszawy pochodzi z dokumentów rady miejskiej z początku XV wieku, przechowywanych w Archiwum Państwowym w Toruniu. To najstarsze wyobrażenie herbu miasta obrazuje postać kobiecą, od pasa w dół przecho-

Where did the Warsaw Mermaid come from?

The coat of arms of Warsaw – the Mermaid is one of the most recognizable signs of the capital. However, not everyone knows that initially it was only the coat of arms of the city of Old Warsaw. (The coat of arms of the city of New Warsaw was from the moment of its foundation in the early 15th century depiction of a maiden with a unicorn). The beginnings of Syrena as a coat of arms, similarly to the beginnings of Warsaw and its name, have long been the subject of guesses and legends (e.g. about a Mermaid caught by fishermen, about Maiden of the Water). Attempts to scientifically explain the origin of the coat of arms began in the 19th century by analyzing preserved documents and seals. At that time, many, sometimes fantastic, hypotheses were created. Some saw in the mermaid a transformed coat of arms Rawicz (maiden on a bear), others derived the Syrena from the image of St. George fighting the dragon. Still others believed that the Mermaid was created from the image of a griffin. There were also authors

convinced that the mermaid was chosen as the coat of arms of Old Warsaw as a sign of the city's location on a large, navigable river, which was the Vistula.

Currently, it is assumed in science that the coat of arms of Old Warsaw depicting a mermaid was probably formed already in the first half of the 14th century, as a winged dragon-bird creature; over time, it transformed into a half-human-half-beast, defending the city and scaring off invaders with his predatory appearance.

The earliest known preserved seal with the coat of arms of

Old Warsaw comes from the documents of the city council from the beginning of the 15th century, kept in the State Archives in Toruń. This oldest depiction of the town's coat of arms depicts a female figure, from the waist down, transforming into a bird's hull covered with feathers or scales, with wings and a serpent's tail; in its right hand he it a sword, in its left a round shield.

The images of the Mermaid have changed over the years. In the second half of the 17th century, and especially in the 18th century, it lost some features (bat wings, webbed paws, dragon's tail) and became

1772.02.22 Warszawa/Warsaw
Stanisław August, król polski potwierdza wyliczone w porządku chronologicznym przywileje Starej Warszawy. Syrenka w inicjale.
Stanisław August, the king of Poland, confirms the privileges of Old Warsaw listed in chronological order. Mermaid in the initial.
AGAD, Zbiór dokumentów pergaminowych, sygn. 1658

1808.10.25 Warszawa/Warsaw
Prezydent i radni miasta Warszawy nadają obywatelstwo Maciejowi Janowi Hochsalingrowi.
The mayor and councilors of the city of Warsaw grant citizenship to Maciej Jan Hochsalingger.
AGAD, Zbiór dokumentów pergaminowych, sygn. 6364

more similar to the coat of arms we know today.

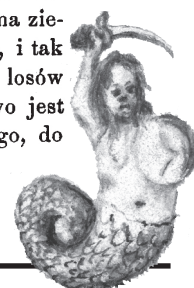
Until the end of the 18th century, Warsaw did not constitute a uniform territorial and administrative entity. It consisted of various organisms established at different times: two royal cities, Old Warsaw and the New Warsaw lying in its shadow, suburbs and a dozen or so private, noble and clerical jurisdictions.

As royal cities, Old and New Warsaw were subject to the supervision of the Warsaw starost – a royal official – in various matters. The seat of the authorities and the court of the city of Old Warsaw was the brick town hall on the Market Square.

NACZELNIK MIASTA WARSZAWY.

Z powodu zbliżającego się ciągnięcia piątej klasy Loterii klasycznej, przypomina się ostatecznie wszystkim przedsiębiorcom, kolektorom, oraz grającym w tęż Loterię, iż stosownie do dekretu Rządu Narodowego po rozegraniu 102-giej i ostatniej na ziemi Polskiej Loterii klasycznej, Loteria ta zamkniętą zostaje, i tak branie jej w dzierżawę, jako też trudnienie się sprzedażą losów w jakibądź sposób, oraz kupowanie takowych bezwarunkowo jest zabronionem. Niestosujący się do tej woli Rządu Narodowego, do surowej odpowiedzialności pociągnięci będą.

Warszawa dnia 23 Listopada 1863 roku.

21–23 lipca 2023

Sprawdź program wydarzeń: www.urodzinystarowki.pl

Organizatorzy:

Współorganizatorzy:

foto: Ewidenda Hurtwig, Rynek Starego Miasta w Warszawie lub terenie popodłużnym, przed 1984

Magdalena Morawska — redaktorka naczelna; **Rafał Górny** — sekretarz redakcji; **Maria Kaliszczuk-Donaj** — projekt graficzny

Adres redakcji: 00-263 Warszawa, ul. Długa 7

Wydawca: Archiwum Główne Akt Dawnych

<https://agad.gov.pl>

sekretariat@agad.gov.pl

**ARCHIWA
PAŃSTWOWE**
ARCHIWUM GŁÓWNE
AKT DAWNYCH